

DOMJÁNNÉ NYIZSALOVSZKI RITA – CSÁFOR HAJNALKA

ZARÁNDOKOK NYOMÁBAN – A VALLÁSI TURIZMUS JELENTŐSÉGE ÉS TÖRTÉNETISÉGE AZ EGRI FŐEGYHÁZMEGYE TERÜLETÉN

A vallási turizmus napjaink egyik egyre népszerűbbé váló turisztikai ágazata, jelentősége és a benne részt vevők száma is folyamatosan növekszik. Az UNESCO becslései alapján a világ népességének 60%-a gyakorol valamilyen vallást, és ehhez kapcsolódóan évente kb. 600 millió vallási és spirituális utazás realizálódik. Magyarországon a kereszténység felvételével párhuzamosan alakulhattak ki a búcsújáró helyek is, amelyek száma és jelentősége folyamatosan növekedett az elmúlt 1000 évben. A vallási turizmus Magyarország és ezen belül az Észak-magyarországi régió tekintetében az elmúlt évtizedben élénkült meg, a növekvő kereslet, valamint az attrakciók számának és színvonalának emelkedése miatt. Tanulmányunkban röviden áttekintjük a vallási turizmus fogalomrendszerét és rövid történetét, bemutatjuk az Egri Főegyházmegye vallásturisztikai kínálatának fejlődéstörténetét, különös tekintettel a jelenlegi kínálati elemekre.

1. A vallási turizmus jelentősége, aktualitása

A vallástörténetesek álláspontja alapján a vallás az emberré válás során, ezzel a folyamattal párhuzamosan alakult ki, tehát tágabb értelemben a késő paleolitikumban élt homo erectus (Kr. e. 1,2 millió év), szűkebb értelemben a neandervölgyi ember (Kr. e. 750.000–40.000 év) óta beszélhetünk vallásos cselekményekről.

Köztudott, hogy a vallási turizmus és a zarándokutak napjainkban egyre népszerűbbek. Az UNWTO (World Tourism Organization) becslései alapján a világon mintegy hatszázmillió nemzeti és nemzetközi vallási és spirituális utazás zajlik, amelynek 40%-a Európában, több mint fele pedig Ázsiában realizálódik.¹ Míg korábban a vallási turizmus az ún. mikro niche termékek (réstermék) közé tartozott,² az elmúlt évtizedekben a vallási turizmus népszerűsége és jelentősége évről évre emelkedett, réstermék mivolta csökkent.

¹ UNWTO, *Religious Tourism, in Asia and the Pacific*, 2011. 397 <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284413805> – utolsó letöltés: 2023. július 18.

² ROBINSON, M. – NOVELLI, M., *Niche tourism: an introduction*, in *Niche tourism*. Ed. NOVELLI, M. Elsevier, Oxford 2005, 1–11.

Mi lehet ennek az oka? Egy egyre inkább globalizálódó kétarcú világban élünk, amely egyszerre szekularizált és kereső is. Az anyagi jólét egyre nagyobb rétegek számára válik realitássá a Föld egyre több régiójában (már nemcsak a nyugati országokban, hanem a 3. világban is), emelkedik a diszkrecionális jövedelem. Ezzel párhuzamosan a Föld népességének növekedésével emelkedik a szegények, nincstelenek aránya is. Mind a jólét, mind pedig a szegénység erős spirituális kihívásokat hordoz magában. A globalizálódó és elszemélytelenedő világunkban az anyagi javaktól függetlenül minden ember számára hívószó marad az emberi természetből fakadóan az alapvető igény a személyes boldogság és a béke elérésére. Ebben a helyzetben felértékelődik a vallás. Nemcsak a hívő emberek számára, hanem azok számára is, akik keresnek.

A vallási turizmusban részt vevők számának dinamikus emelkedése mögött természetesen a legjelentősebb ok a turisztikai tevékenység általános élénkülése, hiszen a vendégérkezések száma 1980-hoz képest (300 millió fő) 2019-re ötszörösére nőtt 1,5 milliárd turistaérkezéssel.³ De az okok között ott találhatjuk még a növekvő érdeklődést más kultúrák iránt, a spirituális élmények utáni vágyat, a vallási szervezetek aktívabb szervező tevékenységét, a vallási attrakciók minőségi és mennyiségi fejlődését, a turisztikai tevékenységhez kapcsolódó technikai fejlődést (mobilizáció felgyorsulása, digitalizáció stb.).⁴

A zarándokturizmus növekvő népszerűségét a vallásgyakorlók számának növekedése mellett az utazásuk során az egyes vallási elemek integrálódásával magyarázzák.⁵ A vallási turizmus mára olyanná vált, mint egy felhígult keresleti termékcsokor, amelyben a vallási elemek mellett helyet kap a kultúra, a táj szépsége, a történelem, a kötelező látnivalók, a folklór.⁶

Ehhez kapcsolódva kell megemlítenünk, hogy a globalizálódás és individualizálódás ellenhatásaként olyan turisztikai trendek (transzformációs turizmus, spirituális turizmus, elvonulásturizmus) erősödtek meg, amelyek érintik a vallási turizmusban részt vevők számát. Az élménykeresés az idő előrehaladtával a turisztikai tevékenység egyre inkább meghatározó motivációjává vált. Abba az irányba haladunk, hogy a személyiségfejlődés lesz az új szuvenír.

A trendek közül kiemelve, a transzformációs turizmus során felértékelődik az egyén utazás során történő átalakulási igénye. A vallási turizmusban ez fokozottan jelen van,

³ UNWTO, World Tourism Barometer No 18 January 2020. <https://www.unwto.org/world-tourism-barometer-n18-january-2020> – utolsó letöltés: 2023. július 17.

⁴ SZÉKELY, K., *Vallásturisztikai marketing*. PPT-előadás, 2019. <https://www.sek.elte.hu> – utolsó letöltés: 2023. július 22.

⁵ MÁRTONNÉ, MÁTHÉ K., – SIMONYI, N., *Az elvonulásturizmus keresleti és kínalmi tényezői, üzleti modelljei és turisztikai potenciálja*, in *Turizmus Bulletin*. (2018/18:4), 41–51.

⁶ GADÁCSI, P., *A kulturális turizmus aktuális trendjei, fejlődési irányai*, in *Vonzófejlesztés a kulturális és aktív turizmusban*, szerk. JÁSZBERÉNYI, M. – BOROS, K. – MISKOLCZY, M., Akadémiai Kiadó, Budapest 2022.

a turista környezetváltozásából eredő lelki és érzelmi transzformatív élményt a vallási célú utazások, különösen a zarándoklatok tovább erősítik.⁷

A világvjárvány a lelki fogódzók iránti megnövekedett igény mellett más hatással is volt a vallási turizmusra: a járvány idején a digitalizáció felgyorsulását tükrözve a technológia kezdte egyszerre támogatni és befolyásolni a vallási turizmus fejlődését. Ez elsősorban a termékfejlesztést, a zarándokhelyek látogatásának szervezését, látogatómenedzsmentjét segíti elő.⁸

Bár a koronavírus-világvjárvány hatására a turistaérkezések száma általánosan és a vallási turizmust tekintve is visszaesett, de jelentősége az egyénhez és országokhoz/régiókhoz kapcsolódóan tovább emelkedett. A hitalapú turizmus a regionális növekedés kulcsfontosságú hajtóereje, mivel bizonyos piacokra a vallási attrakciók felelősek az érkezések nagy részéért, különösen a zarándoklatok és más fesztiválok idején.

2. A vallási turizmus jelentősége Magyarországon

Magyarországon a vallási turizmus egyidős a kereszténység felvételével. A honfoglaló és kalandozó magyarok már kialakult búcsús hagyományokkal találkoztak Európában, amit átvettek. 1030–40 között már itinárium írta le a Magyar Királyságon átvezető szentföldi zarándoklatot. 1135-ben pedig már zarándokházat vesz egy magyar uraság Jeruzsálemben. Magyarország szorosán kapcsolódott tehát a korabeli keresztény Európa zarándoklási, búcsús hagyományához, a kereszténység felvételével párhuzamosan alakulhattak ki a búcsújáró helyek is. Az első zarándokhely Szent István sírja volt Székesfehérváron, majd ugyanitt Szent Imre sírja. Szent Gellért csobánci, illetve Szent László nagyváradi sírja is búcsújáró hely lett (Bálint-Barna 1994). Az évszázadok során kisebb-nagyobb visszaesések ellenére (török hódítások, reformáció, felvilágosodás, II. világháborút követő kommunista rezsim) folyamatosan emelkedett a vallási turisztikai attrakciók száma. A világtrendeket leképezve Magyarországon is növekedett az érdeklődés a vallásokhoz kapcsolódó attrakciók iránt az elmúlt 3 évtizedben. Ebben nagy szerepe volt a rendszerváltás utáni szabad vallásgyakorlatnak, a vallásos érzület újjáéledésének és a növekvő számú attrakciónak (újak létesítése és már meglévő attrakciók funkcióinak visszaállítása).

⁷ MITEV, A. – IRIMIÁS, A. – MICHALKÓ, G., *Ritusba oltott átalakulás: transzformáció a vallási turizmusban*, in *Turizmus és transzformáció*, szerk. RÉGI, T. – RÁTZ, T. – MICHALKÓ, G., Kodolányi János Főiskola MTA CSFK Földrajztudományi Intézet Magyar Földrajzi Társaság, Orosháza–Budapest 2017, 37–53.

⁸ *Oxford Business Club. The growth trajectory of religious tourism in key markets*, in <https://oxfordbusinessgroup.com/articles-interviews/the-growth-trajectory-of-religious-tourism-in-key-markets/> – utolsó letöltés: 2023. július 18.

2013-ban 3930 épített és tárgyi értékeket bemutató vallásturisztikai attrakció volt Magyarországon, ebbe nem beleszámítva a rendezvényeket, szakrális kisemlékeket és szakrális vonatkozású természeti erőforrásokat (források, fák stb.).⁹

A vallási turizmus jelentőségének növekedését mutatja a pályázati források növelése az ágazatban, valamint az ország vallási turizmusának erősítését szolgáló koncepcionális-szervezeti intézkedések kezdeményezése és támogatása. Az elmúlt évtizedben pályázati források bevonásának segítségével számos attrakció újult meg Magyarországon és a főegyházmegyéiben is.

3. A vallási turizmus fogalomrendszere, rövid fejlődéstörténete

3.1. A vallási turizmus fogalomrendszere

A vallási turizmusnak nincsen egységesen elfogadott definíciója, viszont minden kutató egyetért abban, hogy a turisztikai ágazatok besorolásában a vallási turizmus a kulturális és örökségturizmus része, részben átfedést mutat a sötét turizmussal¹⁰ (katakombák, osszáriumok, szentek, vértanúk zarándokhelyei, temetők stb.).

A „vallási turizmus” mint kifejezés egyfajta kettős jelentést hordoz magában. A jelző szerkezetben a jelzett szó az idegenfoglalomra (ezáltal egy gazdasághoz köthető cselekményre) utaló érzéseket kelt az emberben, amíg a jelző maga a tevékenység lelkiségére, spiritualitására utal.¹¹ Tehát e két, látszólag teljesen ellentétes területnek – az üzletnek és a lelki igényeknek – az összehangolása úgymond a vallási turizmus „feladata”.

A fogalomban további kettősségek is megfigyelhetők. Beszélhetünk szűkebb és tágabb értelemben vett vallási turistáról is. Varga Mária a „Vallási turizmus jelenléte ma Magyarországon” című tanulmányában ekképpen írja le a fogalmat: „Valódi, szűk értelemben csak a zarándokutat és a búcsújárást, a vallási eseményeken való részvételt tekinthetjük vallási turizmusnak, és azt is csak akkor, ha a hívő ember lelkében is részese az eseménynek, az út megszervezői a lelkiségre jobban ügyelnek, mint az egyéb turisztikai szolgáltatásokra. Ha viszont a fogalmat tágabban értelmezzük, akkor azt is vallási turizmusnak minősíthetjük, amikor hívők vagy nem hívők vallási nevezetességeket keresnek fel, néznek meg, de ezeket nem mint szent helyeket, hanem mint kulturális, történelmi vagy művészeti emléket

⁹ RECULTIVATUR., *Elaboration of a tool for the inclusion of religious-related cultural values in the planning and development process*. 2013. <http://www.recultivatur.eu>. – utolsó letöltés: 2023. július 22.

¹⁰ A sötét turizmus a turizmusnak az az ágazata, amikor a turisták fő motivációja olyan desztinációk vagy attrakciók felkeresése, amelyek történelmileg a halállal és a tragédiával kapcsolatosak.

¹¹ VARGA, M., *A vallási turizmus jelenléte ma Magyarországon*, in *Keresztény Szó* (2011/22:12), 2011. <http://www.keresztenyszo.katolikos.ro/arc> – utolsó letöltés: 2023. július 25.

értékelik.¹² Ez utóbbi esetében sokkal nagyobb körről beszélhetünk, hiszen a vallási turizmus épített és tárgyi örökségei, attrakciói nagyon sok esetben egyben az emberiség egyetemes kulturális örökségének is a részei (sok esetben világörökségi helyszínek is), és mint ilyenek számot tarthatnak a nem hívők fokozott érdeklődésére is.

Madari Gyula a vallási turizmus fogalmát a következőképpen határozza meg: „A vallási turizmus az idegenforgalom olyan speciális területe, ahol a résztvevők (nem szükségképpen hívő emberek, nem is csak az érintett vallás hívei) adott helyeket, kegyhelyeket, illetve kegyeleti helyeket, önkéntesen, tömegesen, rendszeresen művészet-, kultúrtörténeti érdekességként, látványosságként vagy hitbuzgalmi célból felkeresnek, útközben, valamint ott szolgáltatásokat vesznek igénybe, mellette különböző természeti és ember alkotta szépségeket tekintenek meg.”¹³

Ha Pusztai Bertalan (2003) megközelítését vizsgáljuk, úgy egész rövid és lényegretörő fogalom meghatározásra lelünk: „A vallás és turizmus kapcsolata legtöbbször valamely nagy vallási vagy kulturális egység megtapasztalásához, a hasonlóság, összetartozás megéléséhez kötődik.”¹⁴

Az UNWTO megközelítése alapján a „vallási turizmus” kifejezés alatt a zarándokokat értjük, akik tagjai egy vallási közösségnek, és útra kelnek, hogy jobban megismerjék annak közösségeit, vallási és kulturális örökségeit. Azonban a fogalom „magasabb szintre emelésével” a vallási turizmus magába foglalja a különféle vallási eseményeket, találkozókat, zarándoklatokat, a szent helyek meglátogatását, a vallási missziókat stb. is.¹⁵

Összegezve tehát elmondható, hogy a turizmus ezen speciális területe akár vallási indíttatásból, akár szimplán kulturális céllal történik, de mindenképpen valamely valláshoz kötődő épített, tárgyi vagy szellemi termék „fogyasztása”.

Tevékenység alapján a vallási turizmuson belül is többféle kategorizálás létezik.

A Mintel tanulmánya a vallási turizmus három típusát különbözteti meg: zarándoklat, vallási eseményen történő részvétel és kulturális-vallási turizmus (vallási helyszín meglátogatása).¹⁶

Jászberényi Melinda¹⁷ szerint pedig a következő kategóriákat különíthetjük el:

- A vonzerő szerinti csoportosításnál, a vallási turizmus vonatkozásában főként az épített és tárgyi emlékek (pl.: templomok, kegyhelyek, egyházi múzeumok),

¹² VARGA, *A vallási turizmus*

¹³ SZÉKELY, *Vallásturisztikai marketing*

¹⁴ Uo.

¹⁵ Turizmusban részt vevők száma in UNWTO (2021) Conceptual Guidance on Tourism Statistics in the COVID-2019 Context <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422432> – utolsó letöltés: 2023. július 19.

¹⁶ MESTER, T., *Vallási turizmus*, in *Turizmus Bulletin* (2006/10:2), 16–18.

¹⁷ JÁSZBERÉNYI, M., *A kulturális turizmus sokszínűsége*, Akadémiai, Budapest 2020, 380.

- A mindennapi élethez kapcsolódó kulturális értékek (pl.: kóser étkezés, Krisna-hívők élete a Krisna-völgyben),
- A különböző valláshoz köthető rendezvények, fesztiválok (Szélrózsa Evangélikus Ifjúsági Találkozó, Csillagpont Református Ifjúsági Találkozó), valamint a hagyományőrző események (pl.: Mádi Zsidó Napok) kiemelendők.

3.2. A vallási turizmus rövid története

A vallási turizmus történetének kezdetei sok kutató szerint a turizmus kialakulásához nyúlnak vissza, tehát már a Krisztust megelőző nagy ókori birodalmak időszakában is jelen volt a vallási célú utazás. Azonban ha mélyebben belegondolunk, akkor a vallási cselekményekhez, helyekhez kapcsolódó helyváltoztatás, ha csak kis távolságokat tekintve is, de már az emberi közösségek, társadalmak kialakulásától jelen volt.

Ma a vallástörténészek zöme azt vallja, hogy a vallás az emberré válás során, ezzel a folyamattal párhuzamosan alakult ki, kezdetei tárgyi, később írott emlékek híján nehezen követhetők. Feltehetően már a késő paleolitikumban élt homo erectusnak (1,2 millió év – 200.000 év) is volt kezdetleges vallási tevékenysége, de a neandervölgyi emberrel (750.000–40.000 év) kapcsolatban már sokkal több „bizonyíték” utal erre. A vallásos tevékenységhez kapcsolódó teljesen egyértelmű bizonyítékok pedig a homo sapiens sapienshez köthetők (40.000 év–).¹⁸

A mai értelemben vett vallási turizmus kezdetei tehát az ókori birodalmak létrejöttéhez kapcsolódnak, és a ma is jelenlévő nagy világvallások (zsidó, keresztény, iszlám, buddhista és hindu vallás) megszületésével indult dinamikus fejlődésnek. Majd a közlekedés fejlődésével és egyre biztonságosabbá válásával, valamint a vallásos cselekmények (rendezvények) és „attrakciók” (pl. templomok, búcsújáró helyek, szentek számának növekedésével az életük helyszínei, csodatévő helyek) számának bővülésével a középkor és az újkor során térben és időben folyamatosan növekedett a vallási turizmus volumene.

Kisebb visszaesést okozott a vallási turizmus térhódításában a felvilágosodás kora, ami nemcsak a vallásos lelkület csökkenésével, hanem az eszméből kiinduló politikai következményekkel, pl. szent helyek felkeresésének korlátozásával és több esetben ezek fizikai elpusztításával is járt. Franciaországban a nagy francia forradalom, majd az azt követő időszak alatt számos templom, kolostor, szent hely pusztult el, többek között a híres clunyi apátság, a bencés rend bölcsője, amely a római Szent Péter-bazilika megépítéséig a kereszténység legnagyobb temploma volt.

¹⁸ Kovács, N., *Egyetemes vallástörténet*, Kolozsvár 2001–2002, 435.

A látomások, jelenések helyszínei a 19. századtól – a tömegtájékoztató fejlődésével – egyre ismertebbé váltak, ezek is szép számban növekedve komoly „turistaforgalommal” számolhattak Európában, és a 19–20. századi ember számára ismét egyfajta spirituális kötelezettség volt a szent helyek felkeresése¹⁹.

A 20. század második felétől párhuzamosan van jelen az elvállaltalanodás, valamint a globalizáció és individualizáció miatti elbizonytalanodásból fakadó spirituális keresés is. Az elmúlt két évtizedben folyamatosan emelkedik a vallási turizmusban részt vevők száma. A média fokozott tevékenysége, az információáramlás felgyorsulása és a vallási attrakciók professzionális termékfejlesztése mellett a potenciális vallási turisták motivációja is átalakult. Míg a 19–20. század előtt a szigorú értelemben vett vallási indíttatásból kiinduló utazások domináltak, addig mára a vallási attrakciók kulturális turisztikai célpontokként is felértékelődtek.

4. Vallási turizmus az Egri Főegyházmegyében

4.1. Az Egri Főegyházmegye rövid története, területi változásai

I. István király 1000 és 1009 között tíz püspökséget alapított, ezek egyikeként hozta létre vélhetően 1004-ben az Egri Egyházmegyét is. A feltételezett időpontot egyháztörténeti adatokkal – IV. Béla Király 1261-ből származó oklevele – alá lehet ugyan támasztani, azonban biztosak csak abban lehetünk, hogy az alapítás 1009 előtt történt.^{20,21} A magyarországi püspökségek közül ennek a területe volt a legnagyobb, az egri püspök joghatósága a középkorban az ország egész észak-keleti részére terjedt ki. A kezdeti időszakban az alábbi vármegyék tartoztak hozzá: Heves, Borsod, Abaúj, Zemplén, Ung, Ugocsa, Szabolcs, Bereg, Zaránd, Külső-Szolnok, Máramaros Szatmár és Torna vármegye,^{22,23} de az Egri Egyházmegye területét csak V. István király 1271-ben kiadott oklevele alapján határozhatjuk meg pontosabban.²⁴ A püspökség központja a török hódoltságig az egri várban volt. A törökök előrenyomulásával az egyházmegye kettészakadt Jászó és Kassa központokkal.

¹⁹ SÜLYOK, J. – MÁRTONNÉ, MÁTHÉ K., *A vallási turizmus helyzete Magyarországon*, in *Turizmus Bulletin*, (2014/16:1), 11–20.

²⁰ KOSZTA, L., *Fejezetek a korai magyar egyházszerkezet történetéből*, MTA doktori értekezés, Szeged 2012, 458. http://real-d.mtak.hu/535/4/dc_336_11_doktori_mu.pdf – utolsó letöltés: 2023. július 19.

²¹ KOSZTA, L., *Az egri püspökség alapítása*, in *Fejezetek az ezer éves egri egyházmegye történetéből*, szerk. HORVÁTH, I., Egri Főegyházmegye, Eger 2018, 9–18.

²² HORVÁTH, I., *Az egri egyházmegye rövid története*, Egri Főegyházmegyei Levéltár, Eger 2015, 48.

²³ KOSZTA, *Az egri püspökség alapítása*

²⁴ KOVÁCS, *Egyetemes vallástörténet*

Eger 1687. december 17-én szabadult fel a török uralom alól, majd I. Lipót 1688-ban szabad királyi várossá nyilvánította (azaz mentesítette az egyházi és földesúri terhek alól). Ez az állapot azonban csak 1695-ig tartott, ekkor az uralkodó újra püspöki várossá nyilvánította. A püspökség székhelyét Fenessy György püspök helyezte vissza Egerbe 1688-89-ben.²⁵

A 18. században többször is felmerült a hatalmas egyházmegye fölöstésének gondolata, azonban erre csak 1804-ben, Eszterházy Károly püspök halála után került sor. Ekkor VII. Piusz pápa az egri püspökség területéből kihalította a kassai és a szatmári püspökségeket, és az így megmaradt egri püspökséget metropolitai (érseki) rangra emelte.²⁶

A következő nagy területi változásra a rendszerváltás után került sor, amikor átalakították a magyar egyházmegyéek rendszerét is. II. János Pál pápa a *Hungarorum gens* kezdetű apostoli konstitúciójával 1993-ban átszervezte a magyarországi egyházmegyéket. Ez alapján az Egri Főegyházmegyéhez csatolta a Rozsnyói és a Kassai Egyházmegye Magyarországon maradt részeit. Majd az Egri Főegyházmegye területének keleti részéből, illetve a Csanádi Egyházmegye egy részéből megalapította a Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegyéet kettős központtal. A nyugati, nógrádi plébániákat a Váci, illetve a nagykunságiak egy kisebb részét, valamint a békési plébániáit pedig a Szeged-Csanádi Egyházmegyéhez csatolták.²⁷

4.2. Zarándokturizmus az alapítástól 1945-ig

Amint láthattuk az előző fejezetben, az Egri Főegyházmegye az elmúlt 1000 évben jelentős területi átalakuláson ment keresztül, ma Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyéek területét foglalja magába. Az alfejezetben a főegyházmegye zarándokhelyeinek, kegyhelyeinek történetiségét mutatjuk be az egyházmegye alapításától kezdve, valamint a jelenlegi turisztikai potenciállal bíró vallásturisztikai attrakciókat tekintjük át. A katolikus valláshoz kapcsolódó attrakciók mellett a főegyházmegye területén található görögkatolikus attrakciók is említésre kerülnek, hiszen az 1054-es egyházszakadás után a bizánci rítusú keleti egyházban elfogadták a római pápa főségét.

A főegyházmegye első évszázadában még kevésbé beszélhetünk vallási célú utazásokról. Az éppen megerősödő egyház templomai csak a helyi hívek igényét szolgálták ki, és ráadásul gyakran elpusztultak a 11. század zavaros belpolitikai időszakában. Szent István első templomaiból sajnos egy sem maradt ránk országos szinten sem. A falusi templomok döntő többsége ebben az időszakból pedig fából, paticsból készült, és szintén nem maradt

²⁵ HORVÁTH, *Az egri egyházmegye rövid története*

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

fenn. A püspöki székhelyek, monostorok templomai részben elpusztultak, részben teljesen átépítésre kerültek.²⁸ Minden bizonnyal az egyházmegye életében a püspöki székhely, Eger a kezdetektől kiemelkedő fontossággal bírt.

A templomépítés a 12. századtól újabb lendületet vett, és immár szilárdabb, időtálló alapanyagokból emelték a templomokat. A szerzetesrendek megjelenése (pálosok: Miskolc-Szentlélek, Gönc, Martonyi, Kurityán, Sajólad, Pálosvörösmart; bencések: Kács; ciszterciak: Bélapátfalva; karthauziak: Felsőtárkány, premontrieiek: Jászó) is újabb templomok, kolostorok épülését eredményezte, amelyek vonzották a környék híveit (1. ábra). A búcsú mint a bűnbocsánat elnyerésének egyik módja már a korai egyházban is jelen volt (Niceai zsinat 325), de a 11. század végétől kezdett jobban elterjedni, amikor a római pápák úgy határoztak, hogy az egyház közjavát szolgáló bizonyos cselekedetek „mindenfajta vezeklés” helyettesítésére beszámítandók.²⁹ A templomok számának növekedése és a búcsú intézményének egyházi támogatása minden bizonnyal emelte a zarándokok számát, bár sajnos ebből az időszakból nem állnak rendelkezésre írott források, amelyek ezt alátámasztanák.

Szerzetesrend	Alapítás ideje (század)				
	11. sz.	12. sz.	13. sz.	14. sz.	15. sz.
Bencés	Abasár	Abaújszéplak Pásztó	Görömböly- tapolca Kács, Kompolt Nagykörű Ohat, Poroszló, Szerencs, Zám	Tomaj	
Premontrieiek		Jászó, Lelesz	Darnó, Hatvan (Nyír) Adony		
Karthauziak				Felsőtárkány	
Ciszterciak		Pásztó	Bélapátfalva		
Ferencesek			Eger, Sárospatak	Beregszász Borosjenő Gyöngyös Kassa	Abaújszántó Céke Homonna Nyírbátor Sajóvámos Sóvár Varranó
Klarisszák				Sárospatak	

²⁸ KRISZT, GY., *Középkori templomaink*, Magyar Távirati Iroda, Budapest 1990, 182.

²⁹ VI. PÁL, *Indulgentiarum Doctrina*. Apostoli konstitúció a búcsúk ügyének újrarendezéséről. 1967 <https://katolikus.hu/dokumentumtar/indulgentiarum-doctrina> – utolsó letöltés: 2023. július 20.

Szerzetesrend	Alapítás ideje (század)				
	11. sz.	12. sz.	13. sz.	14. sz.	15. sz.
<i>Beginák</i>					Gyöngyös Kassa Sárospatak
<i>Domonkosok</i>			Sárospatak	Kassa	Beregszász
<i>Karmeliták</i>					Eperjes
<i>Ágostonrendiek</i>			Sáros	Bártfa Eger Harapkó Sajókaza Sátoraljaújhely	
<i>Ágostonrendi kanonokok</i>		Dénesmonostor			
<i>Pálosok</i>			Dédes Sátoraljaújhely	Alsóremete Diósgyőr Eszény Felnémet Gönc Göncruszka Martonyi Pálosveresmart Regéc Remete Sajólád Tornyosnémeti Ungvár Valkája	Kurittyán Olaszliszka (1508) Telkibánya Tiszaberek Tokaj Töketerebes (1502)
<i>Monostorok, ahol nem ismert a szerzetesrend</i>	Százd (Tiszakeszi)	Boldva	Beszterce, Feldebrő	Bűd(szent- mihály) ma Tiszavasvári Prügy	

1. táblázat: Szerzetesrendek az Egri Főegyházmegyében

(Forrás: saját szerkesztés)

Egyes feltételezések szerint az Anonymus által említett Kács az egyik legrégebbi búcsújáró helyünk, ahol az Örsúr nemzetség leszármazottai Szent Péter és Pál tiszteletére bencés apátságot alapítottak (alapítása bizonytalan: 12. század vége – 13. század eleje), de ez nem bizonyítható.³⁰

³⁰ BÁLINT, S. – BARNA, G., *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*, SZIT, Debrecen 1994, 384.

Bár írásos bizonyíték nincsen róla, de valószínűleg kiemelkedő jelentősége volt eredetileg a 10. század utolsó harmadában épült, Egyiptomi Szűz Mária nevére (majd feltehetően a 13. században Sarlós Boldogasszony nevére) szentelt tarnaszentmáriai templomnak, amely a gyulafehérvári rotunda után hazánk legkorábbi centrális és egyben legrégebb ma is működő temploma.³¹ Szintén különleges hely volt ebben a korban a 11. század közepére elkészült, európai léptékben is nagy méretűnek számító feldebrői Szent Keresztről elnevezett bizánci stílusú öthajós, centrális „bazilika”, amely Aba Sámuel király sírtemplomaként funkcionált. Az egykori templom maradványait a feldebrői Szent Márton-templom épülete rejtje magában.³²

A középkor során számos zarándokhely, búcsújáróhely alakult ki az Egri Főegyházmegyében. A korai Árpád-házi szentjeink közül a legnagyobb tisztelet Szent László királyt övezte, különösen azok az emlékek lehetnek fontosak a búcsújárás szempontjából, amelyek a szent király vízfakasztó és élelemteremtő legendájához kapcsolódnak. Ehhez kapcsolódóan a főegyházmegyében is több emléket találhatunk: falkép volt található Szalonna, Vizsoly, Csécs, Kassa településeken, amelyek közül ma már csak a vizsolyi tekinthető meg. Legendássá vált „vízfakasztásának” számos emléke. Helyükön gyógyforrások „keletkeztek”, és fürdők létesültek. Szent László-forrás található Mátrafüreden (Bene-pusztá), Erdőbényén, Debrődön.³³ A debrődi forráshoz vezetett búcsújárásokról feljegyzések is vannak. Az 1200-as évekből származik Rudnok Szent Anna-kegyhelye, amely szintén egy forrás mellett alakult ki, de kegytemploma csak a 18. században épült fel.³⁴ Már a tatárjárás előtt is létezhetett az egri Szent János-székesegyház búcsúja, mert a 14. században Dörögdi Miklós egri püspök azzal a kéréssel fordult a pápához, hogy az említett székesegyház búcsúit újítsa meg, mert a tatárjárás alatt az oklevelek elvesztek. V. Kelemen pápa egyévi és negyvennapos búcsút engedélyezett is.³⁵

A vérző ostya, azaz a Szentvér tiszteletének Kassa volt búcsújáró helye a főegyházmegyében. Az ereklye egyetlen hiteles nyoma IX. Bonifác pápa 1402-ben kelt búcsúengedélye. A kultusznak nagy valószínűséggel a reformáció hatására bekövetkező társadalmi változások vetettek véget.³⁶

³¹ KOZÁK, K., *Közép-Európa centrális templomai (IX–XI. század)*, in *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 17 (1985), 138.

³² KÁRPÁTI, J., *Gondolatok a Mátraalján élő kabarok korai keresztény templomairól. In Épített örökségünk gyöngyszemei a Tarna völgyében: Feldebrő, Tarnaszentmária, Verpelét Árpád-kori templomai* Konferenciakiadvány, Eger 2020, 217.

³³ MISÓCZKI, L., *Zarándoklat és búcsújárás Magyarországon mint a vallási turizmus előzménye a 18. századig*, in *Acta Acad. Paed. Agriensis, Sectio Historiae* XXXV (2008), 53–67.

³⁴ Debrőd. Búcsújáróhelyek szócikkei. in <https://www.bucsujaras.hu> – utolsó letöltés: 2023. július 18.

³⁵ BÁLINT – BARNA, *Búcsújáró magyarok*.

³⁶ Uo.

A 11–16. század között a hazai Mária-tisztelet is folyamatosan erősödött. A 13. századtól már szaporodtak a kisebb-nagyobb búcsúkváltásokkal felruházott máriás kegyhelyeink, de közülük több nem tudta átvészelni a török hódoltság és a hitújítás viharait. II. Kilit egri püspök 1232-ben alapította a cisztercita rend számára a Nagyboldogasszonyról elnevezett bélháromkúti (Bélapátfalva) apátságot, amely a hagyomány szerint már abban a században búcsújáró hely volt egészen 1534-ig, amikor a reformáció előretörése miatt a szerzeteseknek el kellett hagyniuk a kolostort. Nem igazolható azonban az egri ferences templom Mária-kultuszhoz kapcsolható búcsújárása ebből az időszakból.³⁷ A Kassa melletti Kisfalu kegytemploma 1433-ban már állt Szűz Mária születésének tiszteletére fölszentelve, a zárándokhelyet a 16–17. században a protesztánsok szereztek meg, csupán 1733-tól kapták vissza a katolikus hívek.³⁸

A 14. század, az Anjou királyaink korszaka újabb mennyiségi növekedést eredményezett a búcsújáró helyek számában, az ekkor létrejött kegyhelyek közül több fennmaradt vagy újjáéledt a török hódoltság és a reformáció évtizedei után. A 14. században a Szűz Mária tiszteletére szentelt egri templom nemcsak búcsújáró, hanem ún. kényszerzarándoklati célpont is volt. Szintén a ferencesekhez kötődik a gyöngyösi Fájdalmas Anya-kegy-szobor, amely valószínűleg csak a 17. század közepéről származik, azonban a Sarlós Boldogasszony tiszteletére szentelt ferences templom már a 15. században is jelentős búcsújáró helye volt a környéknek. Varranón is a ferencesekhez kötődik a Boldogságos Szűz tiszteletére emelt kolostor (1397), amelyhez kegyurai 1413-ban hétévi búcsúengedélyt eszközöltek ki (a kolostor 1578-ig, a megszűnéséig búcsújáró helyként működött, majd a 17. század végén éledt újjá). A Borsod megyei Kurtyánban található Szent János tiszteletére alapított kolostorhoz pedig alapítója, Perényi Imre nádor 1418-ban kért búcsúengedélyt a pápától.³⁹

A 16. századtól több kihívással is szembe kellett nézniük a magyarországi és ezen belül a főgyézházmegyei búcsújáró helyeknek. A török hódítás a főgyézházmegye területét is érintette, a jelentősebb kegyhelyek közül Eger, Gyöngyös és Bélapátfalva is török kézre került, több kisebb kegyhely elpusztult. Mivel a török megjelenése létező veszedelemmé vált, Mária a törökellenes küzdelem égi támogatója lett, a kegyhelyei száma ismét gyarapodott. Az országban több helyen azonban a törökök engedélyezték a búcsújárást, pl. a gyöngyösi Fájdalmas Anya szobrához. A főgyézházmegye északi fele a 16–18. század között részben a Királyi Magyarország, részben pedig az Erdélyi fejedelemség területéhez tartozott. A 16. század másik jelentős kihívása a reformáció megjelenése volt. Az áttért birtokosok „vitték magukkal” a hozzájuk tartozó falvak lakosságát, így a templomát is,

³⁷ Uo.

³⁸ Kisfalu. Búcsújáróhelyek szócikkjei in <https://www.bucsujaras.hu> – utolsó letöltés: 2023. július 18.

³⁹ BÁLINT – BARNA, *Búcsújáró magyarok*.

akadályozták a birtokukon lévő kegyhelyek látogatását, a szerzeteseket elűzték. Létüknek több helyen vagy a török pusztítása, vagy a reformáció terjedése vetett véget. Ugyanúgy a búcsús helyekre irányuló zarándoklatoknak is.

A görögkatolikusoknak a 15–18. században számos kegyhelye jött létre (2. ábra). A munkács-csernekhegyi kolostor alapítása valószínűleg már a 14. század végén vagy a 15. század elején megtörtént, de első okleveles említése 1458-ból maradt ránk. A kolostor Máriapócs felvirágzása előtt a görögkatolikusok legnagyobb magyarországi kegyhelye volt, amelynek jelentősége a 19. század közepéig megmaradt. A 16. század elejétől a zempléni Bukóc kápolnája vált búcsújáráhellyé, a 17. században a szintén Zemplén megyei Máriakúton egy csodaerejű forrás indította el a zarándoklatot, és ekkor alakult ki Laborcrév (Krasznibród) és Klátóc (az első magyarországi könnyező Mária-kép) is mint búcsújárá hely. A csernekhegyi kolostorhoz tartozó Husztbaranya kegyhelye a 18. századtól indult virágzásnak. A Borsod megyei Sajópálfala görögkatolikus templomának nagyméretű Mária-képe 1717. január-februárban láthatóan izzadt, verejtékezett és véres könnyeket hullatott. A mai búcsús templomot 1758-ban építették.⁴⁰ A máriapócsi könnyező Szűz Mária-kép másolata számára Telekessy István egri püspök építtetett kápolnát 1704–1705-ben, amely a későbbiekben teljesen átépítésre került.⁴¹

Szerzetesrend	Alapítás ideje (század)					
	14. sz.	15. sz.	16. sz.	17. sz.	18. sz.	19. sz.
Bazilita	Eperjes	Munkács	Bukóc	Husztbaranya Klátóc Krasznibród Vinna	Husztbaranya Sajópálfala Máriapócs Kisberezna Rafajovce (Máriakút), Ladomérvágása	Litinye

2. táblázat: Bazilita (görögkatolikus) kolostorok és búcsújárá helyek az Egri Főegyházmegyében

(Forrás: saját szerkesztés)

A 17–18. században felerősödő katolikus megújulás részeként az egyház igyekezett a búcsúk hagyományának jogosságát és érdemszerző hatásait erősíteni. A búcsújárá helyek térhódításához a vallásosság számos külsősége és a szentek kultuszának megerősödése is

⁴⁰ BARNA, G., *Görög katolikus búcsújárá helyek az egykori Északkelet Magyarországon*, in *Vallási néprajzi tanulmányok*. SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged 2014, 67–82.

⁴¹ LUDÁNYI, G., *A főszékesegyház Mária kápolnája*, in *Egri séták nemcsak egrieknek (2007–2014)* szerk. RENN, O., Egri Lokálpatrióta Egylet, Eger 2014, 71–85.

hozzjárult, bár a szentek és a Szent Vér-ereklyékhez kapcsolódó búcsúhelyek közül sok megszűnt, mert a háborúskodás és a protestantizmus során az ereklyék megsemmisültek.^{42,43} Különös figyelem fordult a reformáció által támadott Szűz Mária-tisztelet felé, így országosan és a főegyházmegyében is újjáéledt és megerősödött a Mária-kultusz. Ebben az időszakban elsősorban a görögkatolikus templomokhoz kapcsolódó Mária-kegyhelyek alakultak ki (Máriakút, Krasznibród, Klátóc, Husztbaranya, Sajópálfala), de ekkor újul meg Eger Szűz Máriához köthető búcsújárása is. A felélénkülő búcsújáró gyakorlat számos középkori eredetű kegyhelyet is felújított, pl. Gyöngyös.

A szentek közül Szent Anna tiszteletére két búcsújáróhely is kialakult a 18. században a főegyházmegyében: a ma Dormándhoz tartozó Hanyi-pusztán található Szent Anna-kápolna és a Bélapátfalván a Gilitka-kápolna,⁴⁴ valamint a Sár-hegyen az Abasárhoz tartozó kápolna (3. ábra). A szentekhez kapcsolódó érdekesség, hogy 1773-ban XIV. Kelemen pápa ajándékként a monoki Andrassy-kastély kápolnájába került Szent Orbán vértanú ereklyéje a római Priscilla katakombából⁴⁵ (Soós 1985), azonban az ereklye nem vált búcsújáró helyé.

1. kép: A sár-hegyi Szent Anna-kápolna. 2013. (Fotó: Domjánné Dr. Nyizsalovszki Rita)

⁴²TÜSKÉS, G. – KNAPP, É., *Előzetes körkép a barokk kori búcsújárásról*, in *Közelítések Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára*, Debrecen 1992, 71–89.

⁴³TÜSKÉS, G., *Búcsújárás a barokk kori Magyarországon a mirákulumirodalom tükrében*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1993, 455.

⁴⁴BÁLINT – BARNA, *Búcsújáró magyarok*.

⁴⁵Soós, I., *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése*, SZIT, Budapest 1985, 607.

A 18. század végén a felvilágosodás szellemiségében kormányzó uralkodók egyházpolitikájának hatására mind a hazai, mind pedig a külföldi zarándokhelyekhez ellátogató zarándokok száma jelentősen visszaesett a főegyházmegyében is, majd a 19. század második felére újjáéledt, újjászerveződött.

4.3. Zarándokturizmus 1945 után

Trianon után a főegyházmegye területe Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád, Szabolcs-Szatmár és Szolnok megyék területére csökkent le, ezért ebben az alfejezetben már csak az ezekhez a megyékhez tartozó zarándokhelyeket említjük.

1945 előtt a vallásnak a társadalomban betöltött primátusát jelzi, hogy a társadalom szinte minden tagja valamely egyház tagjának vallotta a magát. Az egyházak a működési körüket és bázisukat tekintve népegyházaknak minősültek. Az 1945 után kialakult politikai rendszernek sikerült néhány évtized alatt felőrlni a korábbi rendszer sajátosságait, s mindezzel együtt az államegyházi-népegyházi rendszer működését is.⁴⁶ A társadalom 1949-ig megőrizte katolikus jellegét is.⁴⁷

A 20. században a két világháború fizikai pusztításán kívül a kommunizmus ideológiájából fakadó egyházüldözés nagy hatással volt a vallásgyakorlás „turisztikai” formájára, a zarándoklatokra is, szinte ellehetetlenítve mind az ország, mind pedig a főegyházmegye vallási turizmusát. 1945 után a vallási turizmus mind épített, mind pedig szellemi erőforrásai meggyengültek. Az egyházi épületállomány csökkent az államosítások miatt. Pár példa a sok közül: az Egri Érseki Palota az Egri Borkombinát kezébe került, a Líceum épületét államosították, az egyházmegyei könyvtár és a gyöngyösi ferences könyvtár bezárásra került. 1946–49 között minden vallásos társulat, egyesület, mozgalom működését betiltották, a szerzetesrendeket 1950-ben feloszlatták (a piaristák, ferencesek, bencések és a szegény iskolanővérek kivételével), a papokat korlátozták hitéleti és szervező feladataik ellátásában.

A 1951-ben 14 vidéki helységben – köztük Egerben – érseki, püspöki székhelyeken és más meghatározó egyházi központokba lettek delegálva ún. püspökségi megbízottak, akiknek a feladataik közé tartozott a fontosabb egyházi szokások, ünnepek és a megye búcsújáró helyeinek ismerete is és az azokról való jelentés. Hasonló volt a feladatuk a megyékhez delegált egyházügyi előadóknak is. A búcsúkról rendszeres jelentések születtek,

⁴⁶ BALOGH, M., „Isten szabad ege alatt” – az egyházak Magyarországon 1945 és 1948 között, in *Felekezetek, egyház-politika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után. Konfessie, cirkevna politika, identita na Slovensku a v Maďarsku po roku 1945*. szerk. BALOGH M. (Historia Hungaro-Slovaca – Slovaco-Hungarica, 2.) Kossuth Kiadó, Budapest 2008, 49–72.

⁴⁷ BALOGH, M. – GERGELY J., *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992*. Adattár. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest 1996.

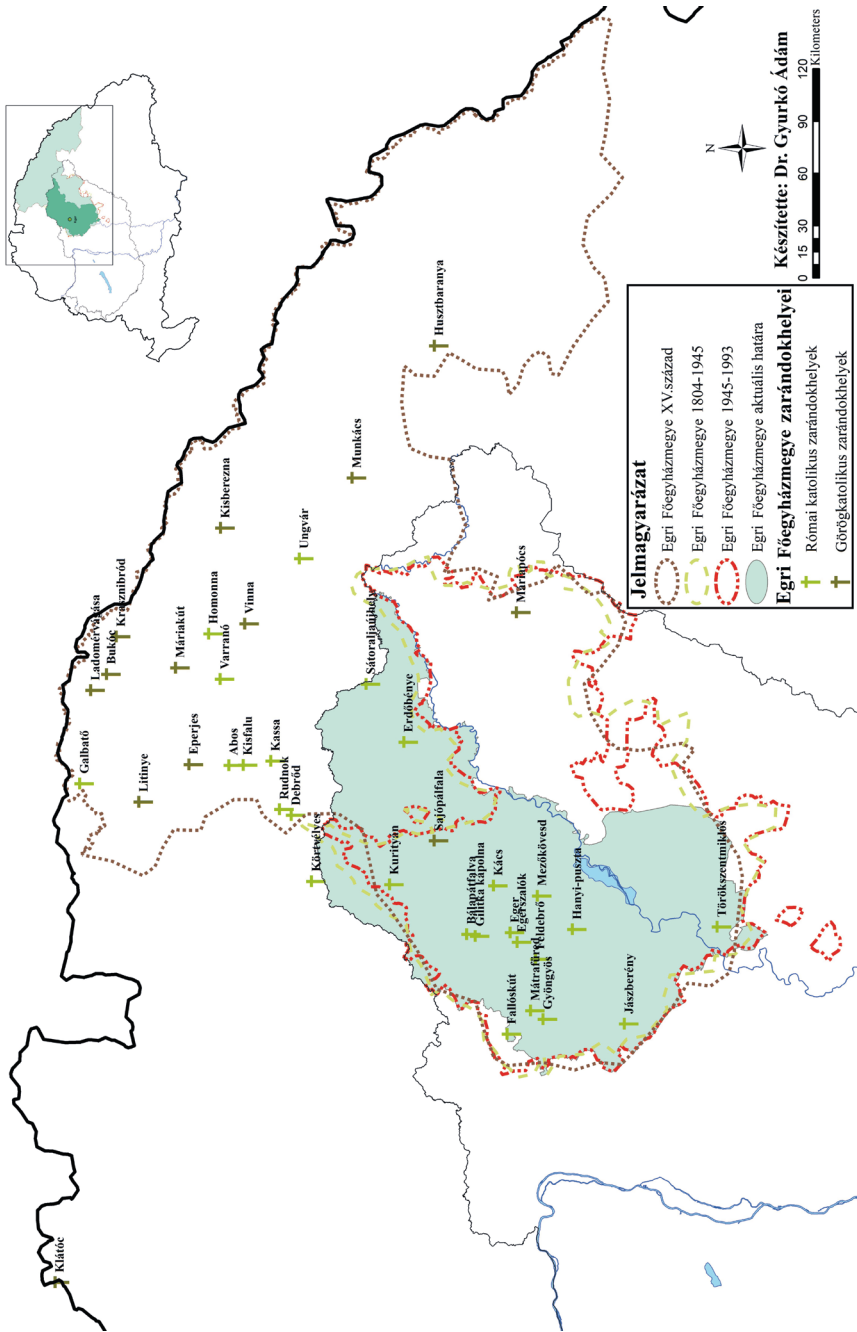
szigorúan ügyelve a résztvevők számára és – lehetőség szerint – a szociális megoszlásukra, a tájékoztatást adtak róluk a párt- és tömegszervezeteknek, illetve részletes jelentést kapott az ÁEH (Állami Egyházügyi Hivatal) is. A vegzálások és megfélemlítések hatására 1959 után folyamatosan csökkent a miséken és az egyházi ünnepeken, körmeneteken részt vevők aránya Heves megyében.⁴⁸

Abban az időben kevés számú rendezvényt engedélyeztek, a meglévőket pedig szigorúan figyelték. Még a szorosan az egyházi liturgiához kapcsolódó rendezvényeket, pl. a körmeneteket, valamint az elsőáldozások, bérmálások ünneplését is igyekeztek ellehetetleníteni. Kiemelkedő volt 1947 szeptemberében a Boldogasszony éve rendezvénysorozat, melynek keretében az Egerbe látogató Mindszenty József által celebrált Mária Napok díszgyűlésén 120 000 hívő vett részt. Bár a Nógrád megyei Mátraverebély-Szentkútról az 1950-es években a ferenceseket eltávolították, és a rendház majdnem egészét államosították, ám továbbra is vonzó zarándokhelynek számított, sokan elzarándokoltak ide Heves megyéből is, legtöbbször a megye hatvani, hevesi és gyöngyösi járásaiból indultak útnak. Néhol, például Nagyrédén, Karácsondon, Belpátfalván maguk a papok buzdították a híveket a búcsúkon való részvétellel, előfordult, hogy szállítóeszközöket is szerveztek a zarándokok számára. Az ÁEH is lépett erre, és a tanácsokon keresztül tiltotta, hogy a zarándoklat ideje alatt járművek hagyják el a településeket. A szigor ellenére előfordult, hogy az emberek éjjelenként szökdöstek el a zarándoklatokra.⁴⁹

Az Egri Főegyházmegye zarándokhelyei a viszontagságos időszak ellenére is tovább működtek és fogadták a csökkenő létszámú zarándokokat. Bár a zarándokhelyek többé-kevésbé épségben megmaradtak, a működtetésükért és a zarándokok lelki gondozásáért felelős szerzetesrendeket feloszlatták, vagy ha nem is történt oszlatás – mint pl. a ferences rend esetében –, a zarándokhelyhez kapcsolódó kolostorokat bezárták. Az első szerzetesek ellen lefolytatott kirakatper áldozata a gyöngyösi P. Kis Szaléz atya volt 1946-ban. 1950 után, bár a ferences rendet nem oszlatták fel, de a gyöngyösi kolostort bezárták. A középkori könyvtárat, amely Magyarország legrégebb óta folytonosan működő könyvtára, és a levéltárat államosították.

⁴⁸ GÁL, M., *A katolikus egyház és a hitgyakorlás korlátozása Heves megyében (1950–1962)*, Kronosz Kiadó, Pécs 2023, 520.

⁴⁹ GÁL, M., *A katolikus egyház*.

1. ábra: Az Egri Főegyházmegye területi kiterjedésének változásai és búcsújáró helyei a XI–XXI. század között (Forrás: Gyurkó A. 2023.)

A főegyházmegye búcsújáró helyei közül kettő esetében szűnt meg a zarándoktevékenység a szocializmus alatt: Szent Anna búcsújáróhelyén a Hanyi-pusztán és Béalápátfalva búcsújáró helyén. A 18. századig visszanyúló Szent Anna-napi búcsúkat egészen az 1950-es évek elejéig megtartották Hanyi-pusztán. Azonban a kommunista rendszer nem nézte jó szemmel a pusztai búcsújárást, akadályozta azt, így az ország egyik legismertebb Szent Anna-kegyhelye elnéptelenedett, és a kultusz beköltözött Erdőtelek templomába. Az 1960-as években kezdett leromlani az épület állapota, de az 1990-es évek közepén felújították, és búcsúja azóta ismét egyre több zarándokot vonz. A 13. században alapított béalápátfalvai ciszterci kolostor mellett a Gilitka-kápolna 1750-ben épült fel, ott, ahol a legenda szerint Szent Anna megjelent. A II. világháború során a kápolna megsérült, majd az ezt követő évtizedekben sokat romlott az épület állapota, és a búcsújárások is elmaradtak egy időre. 2004–2007 között került felújításra. 2007-től újra búcsújáró helyé vált.⁵⁰

A főegyházmegyében egy új búcsújáróhely is született a szocialista korszak alatt, az Erdők Királynéja zarándokhelye – Mátraszentimre-Fallóskút. Az egyházmegye legfiatalabb búcsújáró helye 1947-ben jött létre egy látomás nyomán. Czapik Gyula egri érsek engedélyezte a látnok számára a kápolna építését, amely 1948-ban el is készült. Azonban a hatóságok igyekeztek gátolni a zarándoklatokat, a látnokot pedig többször is kényszergyógykezelésre elmeógyógyintézetbe utalták. Ennek ellenére a kegyhely a szocializmus alatt is folyamatosan bővült, a 1970-es években kezdődött a templom építése. 1988-ban pedig új tornyot emeltek a régi kápolna elé.⁵¹

Kialakulás ideje	A zarándokhely felekezete	
	<i>Katolikus</i>	<i>Görögkatolikus</i>
13. század	Béalápátfalva, Kács, Rudnok	
14. század	Eger, Gáboltó	Eperjes
15. század	Kassa, Kisfalva (Kassa mellett), Körtvélyes, Kurityán, Gyöngyös, Varranó,	Munkács
16. század		Bukóc
17. század	Homonna, Sátoraljaújhely (Bodrokújhel)	Husztbaranya, Klátóc, Krasznibród, Vinna
18. század	Egerszalók, Gilitka-kápolna (Béalápátfalva), Hanyi-puszta, Jászberény, Törökszentmiklós	Husztbaranya, Sajópálfala, Máriapócs, Kisberezna, Rafajovce (Máriakút), Ladomérvágása
19. század	Abos, Ungvár	Litinye

⁵⁰ Hanyi kápolna. Búcsújáróhelyek szócikkei, in. <https://www.bucsujaras.hu> – utolsó letöltés: 2023. július 18.

⁵¹ <https://www.falloskutikapolna.hu/tortenetunk/> – utolsó letöltés: 2023. július 18.

Kialakulás ideje	A zarándokhely felekezete	
	<i>Katolikus</i>	<i>Görögkatolikus</i>
<i>20. század</i>	Fallóskút, Mezőkövesd	
<i>Pontosan nem ismert</i>	Mátrafüred (Bene-pusztá), Erdőbénye, Feldebrő	

3. táblázat: Az Egri Főegyházmegye zarándokhelyei keletkezési idejük szerint
(Forrás: saját szerkesztés)

1993-ban II. János Pál pápa megalapította a Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegyét, de addig a görögkatolikus hívek legfontosabb zarándokhelye, Máriapócs is az Egri Főegyházmegyéhez tartozott. Bár a kegyhely a szocializmus időszakában is folyamatosan működött, de sajnos mind a kegyhely, mind az itt szolgálatot végző bazilita szerzetesek komoly veszteségeket szenvedtek. A Nagy Szent Bazil Rend tagjait a második könnyezés után a kőtemplomot építtető Olsavszky Mihály Mánuel püspök hívta Pócsra azért, hogy segítsenek a könnyezések miatt megnövekedett zarándoktömegek lelki ellátásában. 1950-ben a máriapócsi bazilita rendet is feloszlatták, az 1950-es évek politikai viszontagságai közepette a kegyhely régi ikonjai, kegytárgyai pedig elpusztultak.⁵² Az Egri Főegyházmegye zarándokhelyei az 5. ábrán láthatók keletkezési idejük alapján.

A legfontosabb búcsújáró helyek a szocializmus alatt:

1. Boldogasszony-napi búcsú – Jászberény
2. Fájdalmas Anya palócföldi kegyhelye – Egerszalók
3. Tarna völgyének Mária-kegyhelye – Feldebrő
4. Jézus Szívének búcsújáró helye – Mezőkövesd
5. Szűz Mária búcsújáró helye – Bélapátfalva
6. Fájdalmas Anya búcsújáró helye – Eger
7. Fájdalmas Anya tiszteletének búcsújáró helye – Gyöngyös
8. Könnyező Szűzanya kegyhelye – Máriapócs (görögkatolikus)
9. Szűz Mária könnyező kegyképének búcsújáró helye – Sajópálfala (görögkatolikus)

⁵² FÖLDEVÁRI, K., *Baziliták a diktatúrában. Túlélési stratégiák 1950–1989 között*, in *Bessenyei Almanach*. A Bessenyei Irodalmi Társaság Évkönyve, 2018, 23–40.

Összefoglalás

Az Egri Főegyházmegye vallási turizmusát tekintve összefoglalásképpen elmondható, hogy bár a magyarországi búcsújáró helyek földrajzi eloszlását tekintve a 13–20. század között az észak-magyarországi hegyvidék területe, benne az Egri Főegyházmegyével történelmi okok miatt sajnos alulpreferált volt a dunántúli régióval szemben, azonban a főegyházmegye búcsújáró helyei országos ismertségűek és jelentőségűek voltak évszázadokon keresztül, és ma is azok köszönhetően a folyamatos fejlesztéseknek. Folytonosságukat tekintve pedig a történelem viharainak ellenére meg tudtak maradni évszázadokon keresztül, még a szocialista időszakot is átvészelve, lelki megújulási lehetőséget nyújtva ezzel a régió és az ország népességének. Az Egri Főegyházmegye épített és szellemi, vallási öröksége olyan jelentős értéket képvisel, amely a régió turisztikai kínálatának is meghatározó eleme, és lehetőséget nyújthat a további fejlesztésekhez. Jövőbeni feladatot jelenthet a főegyházmegye területén található szakrális kisémlékek turisztikai hasznosításba vonása, vallási tematikus útvonalak kijelölése és kiépítése, az építészeti és kultúrtörténeti szempontból értékes templomok látogathatóvá tétele, a főegyházmegyén áthaladó Mária-úthoz kapcsolódó infra- és szuprastrukturális fejlesztésekben való részvétel. A főegyházmegye vallásturisztikai potenciáljának felmérésében, a fejlesztések tervezésében is szerepet kaphatnak az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Turizmus Tanszékének a témát kutató oktatói, valamint turizmus-vendéglátás alapképzése, amely kulturális és vallási turizmus szakirányban képez turisztikai szakembereket.